

ВИВЧЕННЯ В ШКОЛІ НЕОЛОГІЗМІВ

Неологізм (від гр. *neos* - новий, молодий і *logos* - слово) — слово, яке ще не встигло ввійти до загального слововжитку і не включене до словників. Енциклопедія «Українська мова» визначає неологізм як «слово, а також його окреме значення, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові окремого автора (стилістичні або індивідуально-авторські)».

Власне неологізми – слова, що характеризуються абсолютною новизною як щодо форми, так і щодо змісту. Вони дають найменування новим реаліям і поняттям, що виникли в зв'язку з динамічним розвитком соціально-політичного, економічного, науково-технічного, культурного життя, побуту як у світовому масштабі, так і в межах України (*дефолт, іміджмейкер, сайт, сингл*).

Новоутворення – слова, що відзначаються новизною форми. У них відомі морфеми виступають у незвичних поєднаннях, утворюючи слова із зовсім новими значеннями (*європейськість, державознавство, роздержавлення, націобудівництво, націостановлення, етнодержавотворення, етнополітика, громадянотворення, україноментальний*).

Трансформації – слова, у яких нова форма поєднується зі значенням, яке передавалося раніше іншими лексичними засобами (інша назва - синонімічні неологізми): *презентація* (замість *представлення*), *бритолобий*, *стрижений* (замість *рекетир*), *кравчучка, кучмовоз* (замість *сумка-візок*).

Укладачі словника «Нові слова та значення» (2009) виділяють три етапи фіксації неологізмів у словниках:

- первинна фіксація неологізмів у засобах масової інформації, наукових статтях, дисертаціях;
- первинна фіксація широковживаних неологізмів у спеціальних словниках;

- остаточне закріплення неологізмів у мові, про що свідчить їхня фіксація в словниках.

Трапляється, що неологізм не засвоюється літературною мовою, відкидається нею. До таких слів можна віднести новотвори початку ХХ ст. *літун* (льотчик), *стипендист* (стипендіат), *промовник* (промовець), *подорожник* (мандрівник).

Слід відзначити, що номінативні неологізми виникають (і зникають) передовсім у розмовній мові, насамперед у жаргонах (*мобільник*, *маршрутка*, *гуглити*, *мажор*).

Неологізми — категорія історична. Коли явище, яке сприймалось як нове, стає звичним, слово, що його називає, стає загальноживаним (узуальним), властивим мовленню багатьох людей, тож перестає сприйматися як неологізм.

Наприклад, нині загальноживане нині слово *спектр* (кольорова смуга від розпаду білого світла, від лат. spectrum - привид, видіння) – термін, уведений Ісааком Ньютоном у 1672 році; *вітамін* - неологізм, утворений 1913 році польським ученим К.Функом від латинського слова *vita* (життя) і терміна *аміни*, що означає *вид органічних сполук* (від *амоній*). Слово *супермен* (людина, упевнена в своїй перевазі над іншими людьми – *superman* від нім. *Übermensch* "надлюдина") уперше вжито англійським письменником Бернардом Шоу.

Відносно недавно неологізмами були слова *Інтернет*, *дискотека*, *файл*, *CD-диск*, *принтер*, *офіс*, *спікер*, *олігарх*, *корупціонер*, *безхатченко*, *субсидія*, *інвестиція*, *аеробіка*, *памперси*, *презентація*, *приватизація*. Нині ці слова загальноживані. Зате частина слів, які в 90-х роках ХХ століття сприймалися як неологізми (*купонокарбованець*, *КСП* – колективне сільськогосподарське підприємство) вже стали історизмами.

Трапляється, що деякі застарілі або маловживані слова повертаються з пасивної лексики до активної й відроджуються до нового життя: *довкілля*, *добродій*, *гривня*, *книгозбірня*, *світлина*, *сиротинець*, *часопис*.

Труднощі ознайомлення з неологізмами школярів полягає в тому, що упродовж п'яти років використання підручника подані в ньому неологізми у процесі навчання часто сприймаються як слова активного вжитку.

Неологізми загальномовні та авторські

Як зазначалося вище, неологізми поділяють на загальномовні та індивідуально-авторські.

Загальномовні неологізми називають нові поняття, тобто виконують *номінативну функцію*. Їх уживають як для називання нових понять (*провайдер, айпад, оригамі, штрихкод*), так і з метою заміни вже наявної в мові назви точнішою (*ремікс, саміт, ньюсмейкер, спічрайтер*).

Поява неологізма може реалізувати тенденцію «мовної економії», що відповідає прагненню збільшити інформативність тексту на тлі його скорочення - словосполучення замінюють однослівним найменуванням (*імпічмент* - висловлення недовіри та усунення з посади, *тендер* – конкурс на придбання об'єктів виробництва, *телесеріал* – телевізійний багатосерійний фільм).

Серед майстрів *індивідуально-авторських неологізмів* можна назвати П.Тичину (*сміхобризний, злотоцінно, трояндно, яблуневоцвітно*), М.Рильського (*огнекрилий, міднодзвонний, стоцвітно, успадкоємити*), А.Малишка (*яснота, краплинь, дощовиця, повесніння, весновій*), М.Вінграновського (*дніпророджений, середстепний, гідночеснолиций, сніговіється, листолет*), І.Драча (*калинолист, крутосходи, гірколіта, сонцеткана, гордоголовий*), В.Стуса (*доброокий, многолітував, всепрощальний, самоуникання, самопереростання*).

Неологізми творять і журналісти: *Журналіст прагне передати «айсберговість» людської природи: чим талановитішою, визнанішою, масштабнішою є людина, тим складнішим є її невидимий світ*

(Я.Голобородько). *Відбувається неминуча й невідворотна макдональдизація світу* (О.Сенчик).

Неологізми-запозичення

Відкритість сучасного українського суспільства, розвиток економічних і культурних зв'язків України із західними країнами спричинила масове запозичення чужих слів, тож значна кількість неологізмів є запозиченнями з інших мов..

Репрезентуючи розвиток науки, техніки, культури, нові явища виробничого й суспільного життя та риси сучасного побуту, мовці далеко не завжди можуть віднайти в національній мові точний лексичний еквівалент, тому нове іншомовне слово входить у нашу мову без перекладу. Йдеться про так звані *позасинонімічні неологізми* (*консьюмеризм* - боротьба споживачів за якість товарів і послуг, *полтергейст* - містичні явища та процеси, які неможливо пояснити).

На противагу їм *синонімічні неологізми* дещо по-новому передають ставлення мовця до вже відомих понять, явищ, предметів, виділяючи в них своєрідну, досі не відому чи не помічену особливість (*електорат* - виборці, *речник* - виразник чийось думок, певної позиції, *самовисуванець* - особа, яка сама себе пропонує на посаду; *нелегал* - людина, яка перебуває в чужій країні незаконно, *бутик* - невелика крамниця з модними дорогими товарами, *топовий* – такий, що належить до найвищого класу, *кілер* - професійний найманий убивця, *людомор* - штучно створений голод; голодомор).

Найчисленнішу групу неологізмів становлять *інтернаціоналізми-європеїзми*. Особливо інтенсивно використовуються слова й терміни на позначення реалій, пов'язаних з особливостями економічної, фінансової, господарської діяльності країн Заходу, які стають характерними і для України: *лізинг, лістинг, франчайзинг*.

Найбільше неологізмів походить з англійської мови та її американського варіанта. Англійською мовою володіє близько півтора мільярда осіб. Вісімдесят відсотків наукових досліджень публікується англійською, нею ж друкується близько п'ятдесяти відсотків з десяти тисяч популярних у світі щоденних газет. Тож не дивно, що наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. активізувалися також і українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень у різних сферах діяльності. Найбільшу частку серед таких неологізмів так само становлять економічні терміни: *бартер, спонсор, холдинг, траст, штрих-код, прайс*.

Семантичні неологізми

Поряд із лексичними неологізмами в мові з'являються *неологізми семантичні*. Це вже навні в мові слова, які набули нових значень (*прорив* - стрибкоподібний розвиток матеріальної чи духовної культури; *гонконг* - один із вірусів грипу, штам якого виділено під час останніх епідемій, *цифровий* (фотоапарат, фотокамера) - оптичний пристрій, у якому замість фотоплівки використовують напівпровідникові елементи - фотоматрицю, *піратський* - несанкціонований, незаконний).

Поступово такі давно наявні в мові слова втрачають значення, у якому вживались раніше: *яничар, манкурт, перевертень, пакет* (ідей), *вірус* (комп'ютерний), *фан* - прихильник митця або спортивний болільник).

Способи творення неологізмів

Неологізми творяться за наявними в мові моделями, найпоширеніші способи словотворення такі:

- суфіксальний: *ринковик, беркутівець, податківець/податковик, трастовик, доларизація, клонування, гуглити*;

- складання слів та основ слів: *нардеп, відеоринок, взаємозалік, грошопривід, фанклуб, електрозлодій, успіхологія, електропед, відео піратство, вільноринковий, грошозбиральний, курсоутворення, податкоплатник, податкодавець.*

При творенні нових слів від неологізмів використовують морфемні ресурси української мови (*клон – клонований, інтернет – інтернетник, спікер – спікерство*) та іншомовні морфеми (*астромедицина, банкомат, мінімаркет*).

Серед неологізмів чимало *аббревіатур*: *ЄЕС* (Європейський економічний союз), *МВФ* (Міжнародний валютний фонд), *Мінекобезпеки* (Міністерство екологічної безпеки), *Укрпромінвест* (Українські промислові інвестиції), *УНЕКА* (Українсько-німецька економічно-культурна асоціація), *облдержадміністрація, СЗАТ* (Спільне закрите акціонерне товариство), *Укрсільгосптехніка* (Українське державне об'єднання для продажу сільськогосподарської техніки, запасних частин, мінеральних добрив та інших матеріально-технічних засобів, організації ремонту й використання машин), *Гербалайф* (від "Herbalife International" - міжнародна медична фірма, яка виробляє різноманітні препарати для корекції ваги тіла, для захисту організму від шкідливих впливів довкілля).

Абревіатурами є назви комерційних ощадних банків: "Приватбанк", "Промінвестбанк", "Агропромбанк", "Градобанк", "Аваль", "Укрсоцбанк", ЗУКБ (Західноукраїнський комерційний банк) та ін.,

Чимало неологізмів утворено *калькуванням*, тобто заміною складових частин - морфем чи слів (у випадку стійких словосполучень) запозиченого слова (словосполуки) їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Наприклад: *eurocurrency - євровалюта, workaholic - трудоголік, antihero - антигерой, fast food - швидка їжа, live sound - живий звук, high Fashion - висока мода.*

Висновки

Сам факт нових лексичних надходжень у мову є, без сумніву, ознакою її розвитку. У розвинених мовах кількість засвоєних упродовж одного тільки року неологізмів досягає десятків тисяч. До 90% сучасних неологізмів – терміни.

Надмірне уживання неологізмів у мовленні (ЗМІ, діловому спілкуванні), їхнє недоцільне та неправильне використання небажане, оскільки може призводити до нерозуміння адресатом тексту повідомлення.

Вправи і завдання

6 КЛАС

Виберіть з довідки слова, які відповідають поданим лексичним значенням. Які з цих слів донедавна вважалися неологізмами? Чи є вони ними сьогодні? Чому?

1. Всесвітня асоціація інформаційних комп'ютерних мереж, об'єднаних у єдину структуру. 2. Воїн-контрактник військового загону, який не бере участі у військових діях, а лише стежить за порядком та допомагає відновлювати господарство після війни. 3. Особа, яка користується послугами обчислювальної техніки для одержання інформації. 4. Вологонепроникний шар синтетичної речовини, яким покривають картон, папір для збереження від зношування та псування. 5. Портативний комп'ютер, зовнішні та внутрішні пристрої якого вмонтовані в одному корпусі у формі кейса вагою від двох до п'яти кілограмів.

Довідка. Користувач. Ноутбук. Ламінат. Миротворець. Інтернет.

◆ Серед поданих слів визначте іншомовні. Визначте в них вивчені орфограми.

◆ Які назви видів транспорту, які донедавна вважалися неологізмами, а сьогодні є вживаними в повсякденні (загальноновживаними) словами?

До поданих неологізмів доберіть з довідки українські відповідники (дублети).

Міленіум, офіс, пабліситі, блокбастер, аплікат.

Довідка. Тисячоліття, контора, реклама, бойовик, заявник.

Поясніть лексичне значення кожного з поданих неологізмів. Два-три з них уведіть до самостійно складених речень (усно).

Веб-майстер, зелентур, камерофон, гастропсихолог, ГПМ, дрескод.

Словник. *Веб-майстер* – той, хто створює Інтернет-сторінки для міжнародної комп'ютерної мережі Інтернет. *Зелентур* – туризм, пов'язаний з вивченням історії, культури, побуту українського села. *Камерофон* – мобільний телефон з умонтованою фотокамерою. *Гастропсихолог* – лікар, який досліджує вплив продуктів харчування на людську психологію. *ГПМ* (генетично модифіковані продукти) - рослини та тварини, генні характеристики яких було змінено лабораторно. *Дрескод* - стиль одягу, обов'язковий для працівників певних організацій.

Витлумачте лексичне значення кожного з поданих слів. Перевірте, чи всі ці слова включено до тлумачного словника (словника іншомовних слів). Якщо не всі, то з якої причини?

Ноутбук, супермаркет, секондхенд, іміджмейкер, кліп, хіт, римейк, ремікс, бодігард, рафелло, фанта, капучино, піца.

◆ Пригадайте й запишіть кілька слів, які донедавна сприймалися як неологізми, а нині стали загальноновживаними.

З поданими неологізмами складіть і запишіть речення. Витлумачте лексичне значення кожного зі слів..

Українотворчий, екобезпека, вогнеборець, сек'юриті, слоган, реп.

◆ Спробуйте розповісти про неологізми у стилі реп. Використайте такі рими: *слово – загадково; нові – в голові; будемо – не забудемо; словник — материк.*

Прочитайте вірш Івана Коваленка, визначте вжиті в тексті неологізми. Чи можна вважати їх авторськими? Свою думку доведіть.

Ой гроза! Яка це радість
Вийти з хати навмання!
З блискогромом обійнятись!
З громоблиском – на коня!

Ой гроза! Яке грозище!
Боягузи, гей, назад!
Громовітер рве і свище,
В танці скаче зливопад.

Ой гроза! Яка тривога!
Громорегіт, вітросвист!
В блисках он моя дорога,
Мчу туди, як з вітром лист.

Грзовиця! Грмовиця!
Буревітер! Громобій!
Креше в небі блискавиця,
Грім гримить – в душі моїй!

- ◆ Спробуйте утворити неологізми, які можна використати в художньому висловлюванні про хурделицю (весняний паводок, осінній падолист).
- ◆ Поясніть роль авторських неологізмів у художніх текстах.

Прочитайте. Визначте авторські неологізми.

Стою серед усіх *калинокровних* родичів моїх. (П.Перебийніс.) Це *жайвористе* небо, цей *небокрилий* жайвір! (В.Кордун.) Ні, я себе не можу уявити без тебе, Дніпре, як і без тополі, що в серці моїм змалку *тополить*. (М.Вінграновський.) У присмеркові доброї *дїбровості* пшеничний присмак скошеного дня. На крутосхилах срібної *дніпровості* сїдлає вічність чорного коня. (Л.Костенко.) Високе небо творчості, ти повне *ластівчості*. (Д.Павличко.) Мене дратує віршів *довжелезія* – порожніх слів, чуттів, думок розхристаність. (А.Кацнельсон.) А нам лиш *сміхотерапія* упасти в розпач не дає. (В.Бровченко.)

Перепишіть, уставляючи пропущені літери. Визначте авторські неологізми.

1. А в..селка проста і в..лична сонцебарвно із хмар вироста (П.Перебийніс). 2. Ой л..тіли леб..ді та над Україною, зорянопісенною, росянокалинною (І. Світличний). 3. Лаг..дна пісня шовковить п..йзаж (Т.Севернюк). 4. Зб..рають світлі золоті м..ди в..селокрилі та прозорі бджоли (М.Рильський). 5. Повітря світит..ся, ряхтить, і бджолиність золота гуде в ньому (О.Гончар). 6. І джм..лино, і бджолино урочисто хор співа, і якась мала пташина промовля святі слова (І.Коваленко). 7. Небо ро..просторилось в..соко, бджоли в квітограєві гудуть (Д.Луценко).

◆ Визначте слова, ужиті в переносному значенні, витлумачте це значення.

10 клас

Прочитайте. Лексичне значення яких слів ви можете витлумачити, не звертаючись до словника? Як давно ці слова увійшли до нашої мови? Що спричинило такі запозичення?

Перфоманс, і-мейл, онлайн, нік, роумінг, лейбл, топ-модель, лептоп, чил-аут, селебриті, саунд-трек, постер.

Довідка. *Перфоманс* - форма мистецтва, де твором вважають дії автора (художника, актора), за яким глядачі спостерігають у режимі реального часу; *і-мейл* – електронна пошта; *онлайн* – спілкування в режимі реального часу;

нік – особисте, зазвичай вигадане власне ім'я, яким особа користується в інтернетівських чатах, форумах; *роумінг* - надання послуг (стільникового зв'язку, Wi-Fi) абонентові поза зоною обслуговування мережі абонента з використанням ресурсів іншої мережі; *лейбл* - товарна етикетка з фірмовим знаком, топ-модель - модель, що досягла вищого професійного рівня; *лептоп* - ноутбук нового покоління; *чил-аут* - місце для відпочинку у танцювальних закладах, *селебриті* – відомі в суспільстві люди: актори, музиканти, спортсмени та ін.; *саунд-трек* – музичний супровід фільму, мюзиклу, телепередачі, комп'ютерної гри тощо; *постер* – художньо оформлений плакат у ЗМІ.

◆ Дайте визначення неологізмів. Чи всі з поданих слів нині є неологізмами? Чому?

◆ Які неологізми називають загальнономовними? Наведіть приклади.

Прочитайте. Доберіть і запишіть 10 неологізмів-запозичених слів, які увійшли до української мови упродовж останніх 3-5 років. Синонімами яких загальнономовних слів ці слова є? Визначте відмінності, наявні в лексичному значенні цих слів порівняно з українськими відповідниками (синонімами)? Зразок. *Колумніст* — це журналіст, який веде певні питання, для чого у виданні йому відведено окрему колонку.

Українські відповідники - журналіст, оглядач, коментатор, репортер, аналітик.

Запозичені слова часто доповнюють синонімічний ряд, утворений із давно наявних у мові слів. Слово «колумніст» уносить у нашу мову свій, новий, додатковий відтінок значення, якого не має жоден із синонімів, що окреслює журналістську спеціалізацію. Тому присутність цього іншомовного слова в нашій мові цілком виправдана.

Така різниця в лексичному значенні запозичених слів і їхніх синонімів, які давно в нашій мові існують, впадає в око. Порівняймо слова «образ» та «імідж»; «інструктаж» і «брифінг», «спектакль» і «шоу», «вистава» й «презентація», «вбивця» та «кілер», «лозунг» та «салоган». Різниця в лексичних значеннях цих слів виявляється в поєднуваності з іншими словами: не можна сказати «комп»стерна вистава» замість «комп»ютерна презентація». Кажучи «кілер», маємо на увазі не випадкового, а професійного найманого вбивцю. Слово «салоган» на відміну від лозунга в науці про просування товарів має термінологічне значення. (З Вікіпедії).

◆ Поясніть, що означають запозичені прислівники та вигуки *вау, о'кей, фіфті-фіфті*. Якщо ви вживаєте їх у своєму мовленні, то з якою метою?

Поясніть, що означають варваризми *no problem; no comment*? Чи правомірне, на вашу думку, їхнє вживання у мовленні радіо- та тележурналістів? Чому?

Прочитайте. Доберіть приклади неологізмів, що з'явилися останнім часом в науковому та художньому стилях. Перекажіть зміст прочитанного, ілюструючи його дібраними прикладами.

У різних стилях сучасної української мови неологізування виявляється по-різному. У художньому стилі виникнення неологізмів зумовлене, як і раніше, потребою увиразнити мовні засоби, в науковому – науково-технічним прогресом, появою нових знань (*клон, віч-інфікований, кондиціонер*).

У роки незалежності нашої держави розвиток термінології відбувається з урахуванням зросійщення, якого не вдалося уникнути в період радянщини. Зі словників вилучаються мовні покручі, що їх

укладачі замінюють новотворами, які відповідають нормам системи української мови (*мандрівний сюжет* – замість *мандруючий*; *обмежувальний пристрій* – замість *обмежуючий*; *пристрій для програмування* – замість *програмуючий*; *автомат для читання* – замість *читаючий*). У наш час термінологи часто бувають сміливішими від авторів художніх творів.

* Чи можна сказати, що неологізми з'являються насамперед у розмовному мовленні, зокрема у жаргонах? Наведіть приклади.

Прочитайте. Визначте лексичне значення виділених слів. Чи можна вважати, що переосмислення значення слова породило неологізм? Свою думку доведіть.

I. 1. *Крутий* Андріївський узвіз! Його краса мов на долоні. Це Києва мистецька вісь, Тут крутяться людей мільйони. (С.Шевченко). 2. Стежкою, обминувши високу загорожу, що її звів тут аж до самого берега один *крутий*, ми дійшли до моря. (А.Мороз). 3. Олігарх як порушник закону вмить позбувся багатства і слави, помінявши *круту* охорону на конвой за рахунок держави. (В.Скомаровський).

II. 1. Де наш дідусь і де бабуся (хтось, може, з *дідівщини* й кпив). А я за голову беруся, що я їх мудрості не спив. (Д.Білоус). 2. Ганебним явищем сучасності є все ще наявна у збройних силах відома усім *дідівщина*. (З газети). 3. Особливо цікавими у міському зоопарку є тераріум і *мавпятник*. (З путівника). 4. Наручники розстебнули, аж коли він зайшов у *мавпятник*, а клітку за них з брязкотом замкнули. (Ю.Обжелян).

◆ У якому значенні виділене слово вжите в реченні Життя дорога довга і крута. (Іван Захарченко)? Витлумачте це значення.

Прочитайте. Випишіть слова, що змінили своє значення, втративши те, в якому вживались раніше. Витлумачте нове лексичне значення таких слів.

1. Сам Бог велів любити Україну – нещасний край манкуртів і заброд. Любіть її не ідолопоклонно, а як життя, як долю, як народ! (І.Гнатюк.) 2. Нещасні, прокляті батько й мати, що сплджують перевертнів; щасливий, непереможний народ, що породжує своїх захисників і оборонців. (Б.Харчук.) 3. Зовні європеїзований чоловік, більшість слів правильно вимовляє, але ж совок! (З інтерв'ю.) 4. Тебе на першій же межі іще меткіше, ніж оті татари, назад, в загін, завернуть яничари, самі ж наймуться у наглядачі. (Б.Олійник.) 5. «Беріть шампунь, беріть – липовий, - запрошує продавець». – «От часи настали: то липовий мед наполовину з цукром тицяють, а тут ще й шампунь... липовий, - скаржиться жіночка. – А де ж натуральний?» (Д.Климишин.)

Прочитайте. Як ви гадаєте: що спричинило створення названих у тексті слів? Поясніть причини швидкого входження неологізмів у мовлення.

І. Слово «мрія» вперше вжив письменник Михайло Старицький у листі до Олени Пчілки, матері Лесі Українки. Його він утворив від дієслова «мріти» - ледь виднітися, мерехтіти. Слівце адресатці сподобалося й зазвучало в її поезіях. Так силами двох людей слово закробувалося в українській мові.

Старицький – творець багатьох інших слів, зокрема: *байдужість, нестяма, приємність, майбутнє, завзяття, темрява, незагойний, сутінь, привабливий, потужний*. (З журналу).

II. Кровосісі – те саме, що кровожери. Слово вигадав прем'єр-міністр Микола Азаров 30 травня 2012 року. «У країні сформувався цілий прошарок кровососів бюджетних коштів, і тепер ми цих упирів ліквідуємо», - заявив він того дня на засіданні уряду.

Інтернет-користувачі радили виробникам засобів від комах зареєструвати марку «Кровосісі-стоп», а комарів називати «кровосос звичайний». З'явилися сплучення «кадрові кровососі», «нафтові кровососі».

В академічному Словнику української мови можна знайти слово «кровосмок» - південноамериканський кажан, що висмоктує кров із теплокровних тварин. (З журналу «Країна»).

Прочитайте. Визначте авторські неологізми, поясніть їхню стилістичну роль.

Ми завжди будемо петлюритись,
Ми завжди будемо бандеритись,
Аж поки ви не розбамбуритесь,
Аж поки ви не розімперитесь.
Щоби в неволю не вщербичитись,
І в ній красиво не багровітись,
Потрібно всім розбільшовичитись,
Потрібно всім нам розмосковитись.
Ні! Ми не будем есесеритись,
В ЄЕПі новому танцюритись.
Ми будемо завжди бандеритись,

Ми будемо завжди петлюритись.
По-малороськи не лукавитись
І по-хохляцьки не безволитись.
Ми будем Хмаритись, Лук'янитись,
Ми будем завжди Чорноволитись!

Віталій Якубівський.

Не раз сполошений і кров'ю рошений,
не розпотрошений, не розпорошений,
ліс нашорошений, весь наїжачений,
ліс насторожений, ліс покозачений,
покармелючений, подовбушачений,
украї розлючений, вогнем позначений,
непередбачено для зайди втрачений.

Олекса Різниченко.

◆ Прочитайте слова Б.Томашевського: «Неологізми — це такі слова, які створює сам митець, сам поет, письменник не для того, щоб дати їм загальний ужиток, ввести їх до загальноживаної мови, в загальний словник, а для того, щоб читач відчував у процесі сприйняття художнього твору, як перед ним народжується нове слово. Неологізм повинен завжди сприйматися як певний винахід саме даного митця, він неповторний. Як тільки починають його повторювати, вводити до загального словника, він втрачає той стилістичний ефект, на який розраховував митець. Митець розраховує на неологізм як на слово, що створюється на очах у читача й виключно для даного контексту». Якою мірою ви згодні з думкою літературознавця?

Прочитайте. Визначте авторські неологізми, з'ясуйте способи, якими їх утворено. Яка стилістична роль таких новотворів?

I. 1. Сміється сміх. ...Сміється так дитинно, стопричинно, сміється українно – ми живі... А доки ми сміємось – будем жити (І. Драч). 2. «А я вже українець», - сказав колорадський жук та й гам-гам зелененький листочок, де сидів, і колорадить далі (Г.Кирпа). 3. Тут грає водограино гуками на доли спущена ріка, де журиться червонорутяна свята душа Івасюка (С.Пушик). 4. Хмеліє кров. І соловіє мить. І літо соловіє солов'їно. І є за що оце життя любить. І є за що любити Україну. (О. Софієнко). 5. Така осінь (сонячно, тихо, тепло, золоті дерева), що душа щемить од незбагненно солодкого, якогось Паустовського смутку. (В.Захарченко).

II. 1. Можна прожити і без собору, і без пісні, і без Рафаеля. Але чи залишимося ми тоді в повному розумінні слова людьми? Чи не станемо просто юшкоїдами, пожирачами шашликів? Тяглом історії? (О.Гончар). 2. Вбираємо вбиральні в «євро», щоб поєвропішать скоріш (М.Пасічник). 3. Нам би героїчної музики Бетховена на щодень, щоб перемінити нашу розсипчасто-роззявкувату, безвольно-байдужу, скраюхатню натуру (В.Захарченко).

III. Зчорноблений Дніпро реве, клекоче та каламуть горами підійма. (В.Бровченко.) 2. Де ж поділися рідні сини? З'яничаріли, певне, вони. (С.Зінчук.) 3. Ми не корились в ту годину, в той час, здебілений ущерть. Ми за Тараса й Україну були готові йти на смерть. (С.Пушик.) 4. В Євгена Маланюка є такий виверт – толстоевський. А в мене свій. Тільки побачу де мармизу з вусами – шепчу “ганьбагеть” і – вбік. (Г.Штонь.) 5. А ми з тобою – нерозлийкава. Тому й барвумен до нас ласкава. (Р.Скиба.)

◆ Який спосіб словотвору є в українській мові найбільш продуктивним? Відповідь підтвердіть прикладами з речень.

Прочитайте, визначте вжиті в реченнях неологізми. Якими вони є – авторськими чи загальноновживаними? Поясніть стилістичну роль неологізмів у реченнях.

1. Пси, позадиравши морди, заглядали на *біг-борди*, а відтак як зарегочуть: «Знов нас обдурити хочуть!» (О.Лупул). 2. Головна мета психотренінгів особистісного зростання – здійснення прориву в житті людини. (З журналу). 3. Мчав трамвайчик пізньої пори, юний *бомж* співав «Два кольори». (В.Базилевський.) 4. Де чулась мова колоскова – тут мертва зона залягла, і навіть пісня колискова *бомжує*, вигнана з села. (Д.Іванов.)

◆ Який з неологізмів належить до росіянізмів? Доберіть український відповідник.

◆ Визначте слово, похідне від неологізму. Яким способом його утворено?

Перепишіть, знімаючи ризик. Авторські неологізми підкресліть..

I. 1. Ненавиджу темне життєве болото, я в душу таємне ловлю сонце/злото. (П.Тичина). 2. Степового неба зоре/гляд оповив і час мені, і простір. (В.Бровченко). 3. Таке нині маю гаряче серце – розтопить не те що зиму, а навіть сніг вишневого цвіто/паду! (М.Павленко). 4. Купається в небо/сині жартівливий червень. (О.Кононенко). 5. Перепелино/перий попіл поля. (Б.Стельмах). 6. Вітровії-сніго/носи наші спогади відносять. (О.Кононенко).

II. Перед кабінетом голови непокоївся довгов'язий камінно/лиций продавець Анань Шпитько. Його люди знали то гешефтярем, то слизько/язиким, бо язик і мозок його завжди безпомилково повертали

туди, звідки віяв вітер. Звикши мати справу з торговельним гріхо/плутством і крутіємством, він мало не в кожній людині вбачав зло/чинця. (За М.Стельмахом.)

◆ Визначте спосіб творення кожного з авторських неологізмів.

Прочитайте текст, дайте відповідь на питання: які функції мови забезпечуються спадковістю, консерватизмом мови? Який відсоток лексики змінюється протягом тисячі років?

“Нове життя нового прагне слова”, - сказав М.Рильський. Американський учений М.Сводеш із колегами підраховали, що за тисячу років мова змінює ядро своєї лексики в середньому на 19%, тоді як 81% її словника, що є найуживанішим, зберігається, забезпечуючи їй природне функціонування саме як мови. Це не буде інша мова – це буде та сама мова, але пристосована до нових історичних обставин.

Традиція, консерватизм є самою суттю мови, одна з функцій якої - накопичення, збереження і поширення досвіду. Мова – це пам'ять. Без спадкової функції мови немислимими були б інші, не менш важливі: *комунікативна* (спілкування), *мислеформуюча*, *пізнавальна*, *культуросна*, *консолідаційна* (об'єднання в спільноту) тощо.

За В.Радчуком.